

วิถีชีวิตและสังคมคู่ขนาน “ปัญหาคนไร้บ้าน” ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ Way of life and parallel society of Homeless problem in Chiang Mai Municipality, Chiang Mai Province

พิมพกานต์ ออดต๋อ กัน ,วันเพ็ญ เจริญตระกูลปีติ¹

Pimpakarn Aodtorgunn, Wanpen Charoentrakulpeeti

Received: 3 November 2022; Revised: 12 December 2022; Accepted: 13 December 2022

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตและสังคมคู่ขนาน “ปัญหาคนไร้บ้าน” ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการกระจายตัวเชิงพื้นที่ของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ 2) ปัจจัยที่ทำให้กลายเป็นคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการและแก้ไขปัญหาของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยมีวิธีการศึกษา คือ การสำรวจและคลุกคลีกับกลุ่มเป้าหมายคือคนไร้บ้านจำนวน 15 คน เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก และการสอบถามมุมมองความคิดของคนทั่วไปที่มีต่อคนไร้บ้าน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามามีบทบาทในการจัดการและแก้ไขปัญหา และสืบค้นจากข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยและสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ผลการศึกษา พบว่า คนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย อายุ 35-40 ปี เป็นคนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ มีกิจวัตรประจำวันที่ไม่มีจุดเป้าหมายปลายทางในแต่ละวัน แต่จะกลับมาพักอาศัยหลับนอนที่เดิม โดยจะเลือกที่พักอาศัยที่สว่างและปลอดภัยเพื่อให้โดนทำร้ายร่างกาย โดยส่วนใหญ่จะติดสารเสพติด เช่น เหล้า บุหรี่ การเข้าถึงสิทธิการช่วยเหลือที่ได้รับพบว่าคนไร้บ้านได้รับอาหารจากการหน่วยช่วยเหลือเคลื่อนที่ที่มีที่ตั้ง 3 จุด คือ บริเวณท่าแพ บริเวณสถานีขนส่งช้างเผือก บริเวณกาตหลวง สำหรับสาเหตุที่ทำให้กลายมาเป็นคนไร้บ้านมาจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ที่รุนแรงขึ้น ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจถดถอย ทำให้ตกงานไม่มีงานให้ทำ เลยต้องกลายมา

¹ ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200 Department of Geography, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University, 50200
corresponding author; email: pimpakarn_odtor@cmu.ac.th.

เป็นคนเร่ร่อนใช้ชีวิตกินนอนในพื้นที่สาธารณะ การจัดการและแก้ไขปัญหาของคนไร้บ้านปัจจุบัน มีหน่วยงานภาครัฐได้มาช่วยเหลือปัญหาคนไร้บ้านหลายหน่วยงาน ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และมีส่วนร่วมในการจัดตั้ง ศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้าน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อมาช่วยในการตั้งหลักชีวิต พัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนไร้บ้าน หรือการเตรียมความพร้อมในการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงในอนาคต ทั้งนี้ยังมีภาคประชาสังคม จิตอาสา รวมถึงประชาชนที่ได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือ และมีส่วนร่วมให้คนไร้บ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดี

คำสำคัญ: วิถีชีวิต; การกระจายของคนไร้บ้าน; คนไร้บ้าน

Abstract

The study of a way of life and parallel society of homeless people in Chiang Mai Municipality, Chiang Mai province, is a qualitative study that aimed to 1) study the way of life and spatial distribution of homeless people, 2) study the factors that lead to people becoming homeless, and 3) study the management approach and solution of homeless people in Chiang Mai Municipality. To find out how the homeless in Chiang Mai Municipality live and to do a spatial analysis, the survey area was used to get to know the homeless so that they could be interviewed in depth. People and the government were also asked about the homeless, the role of management, and ways to help the homeless in Chiang Mai Municipality. The results showed that most homeless people are men between the ages of 35 and 54 who live in Chiang Mai and nearby provinces. Their daily routine was random, and they always slept in the same place that was bright and safe. Most of them are hooked on drugs and alcohol. There are three places where the homeless can get help: Tha Phae Gate, the Chang Puak bus station, and Kad Luang. The main reason people become homeless is because of their finances, which have been hurt by the Covid-19 virus epidemic. Now, many governments help with the homeless problem. These include the Community Organizations Development Institute (CODI), the Ministry of Social Development and Human Security, and the Rehabilitation and Development Potential center of the Homeless in Chiang Mai.

Their goal is to set up a life principle that will improve the quality of life of the homeless by getting them ready for permanent housing in the future. There is also civil society. Volunteers and people in the community are very important in helping the homeless have a good quality of life.

Keyword: The Way of Life; Homeless Distribution; Homeless

บทนำ

“คนไร้บ้าน” หรือ “คนเร่ร่อน” (homeless) ถือว่าเป็นปัญหาที่เกิดจากการความเหลื่อมล้ำในสังคมและปัญหาคนไร้บ้านสามารถพบได้และส่วนใหญ่จะอาศัยใช้ชีวิตอยู่ในเมืองใหญ่ ซึ่งกรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดที่มีคนไร้บ้านมากที่สุด กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์รายงานสถิติผลสำรวจพบคนไร้บ้านทั่วประเทศพบว่ามีจำนวน 2,719 ราย แบ่งเป็นเพศชาย ร้อยละ 86 และเพศหญิง ร้อยละ 14 คาดว่าจะมีอัตราสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละปี โดยคนไร้บ้านส่วนใหญ่กระจุกตัวในกรุงเทพมหานครร้อยละ 38 รองลงมา จังหวัดนครราชสีมา ร้อยละ 5 เชียงใหม่ และสงขลา ร้อยละ 4 ชลบุรี และขอนแก่น ร้อยละ 3 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2019) ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นคนเร่ร่อนที่ไม่มีที่พักอาศัยอย่างถาวร มีความยากจนและปราศจากหลักประกันคุณภาพและความมั่นคงในชีวิตโดยสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหานี้คือการตกงานทำให้ไม่มีอาชีพในการทำมาหากินรวมทั้งประสบปัญหาโครงสร้างทางครอบครัว สังคม และเศรษฐกิจ ปัญหาที่ผู้คนไร้ทางออกให้กับตนเองไม่ได้จึงหมดหนทางทำให้ไร้ที่อยู่อาศัยและต้องหาแหล่งที่อยู่อาศัยตามพื้นที่สาธารณะพักพิงชั่วคราว

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหาข้อมูล ปัญหาของคนไร้บ้านในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ที่พบกลุ่มของคนไร้บ้านเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ช่วงประตูท่าแพ ประตูเชียงใหม่ สถานีรถไฟ อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ขนส่งช้างเผือก กาดหลวง ตลาดเมืองใหม่ ได้สะพานนวรัฐ สวนผักคนเมืองเชียงใหม่ บ้านเต๋อมฝั้น เป็นต้น เพื่อค้นหาการใช้ชีวิต วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และบทบาทความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ให้คนไร้บ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่น มีการบำบัดอารมณ์หรือนันทนาการเพื่อทำกลุ่มคนไร้บ้านรู้สึกผ่อนคลาย ลดความเครียด รวมถึงสนับสนุนกิจกรรมที่ทำให้พวกเขามีงานทำ มีรายได้สามารถเลี้ยงชีพตนเองได้ซึ่งจะลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมที่สวัสดิการทางภาครัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่ไม่สามารถเข้าถึงและช่วยลดต้นตอของการเกิดปัญหาอาชญากรรมที่จะตามมาในสังคมได้ รวมถึงจัดระเบียบสังคมเมืองให้มีพื้นที่ให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น และนำไปสู่การตอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้แก่ เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจน,

เป้าหมายที่ 2 จัดความหิวโหย, เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่ภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ และเป้าหมายสุดท้ายคือเป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิต้านทานและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการกระจายตัวเชิงพื้นที่ของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้กลายเป็นคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการและแก้ไขปัญหาของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย เป็น 2 ส่วน ได้แก่
 - 1.1 การสำรวจสถานการณ์และสังเกตการณ์รวมถึงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตของกลุ่มคนไร้บ้านเพื่อที่จะได้คลุกคลีและได้รับทราบข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง และ
 - 1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ คนไร้บ้าน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างคนไร้บ้าน หรือสัมภาษณ์จากตัวแทนกลุ่มคนไร้บ้าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือบุคคลภายนอกที่พบเจอ จำนวน 15 คน
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในด้านต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้
 - 2.1 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเกิดปัญหาคนไร้บ้าน ประกอบไปด้วย ข้อมูลพฤติกรรม การดำรงชีวิต ได้แก่ ความรู้และการรับรู้ข่าวสาร ทักษะคิด พฤติกรรมส่วนตัวและการดำรงชีวิต ปัญหา ด้านสุขภาพรวมถึงทางจิต ข้อมูลด้านคุณลักษณะประชากร ได้แก่ เพศ อายุ และการศึกษา ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ และรายได้ ข้อมูลทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อและพิธีกรรม ภาษา ศาสนา และพัฒนาการทางด้านสังคม ข้อมูลทางด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ลักษณะที่อยู่อาศัยและตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน ลักษณะและตำแหน่งสถานที่ทำงาน ลักษณะภูมิประเทศ เป็นต้น
 - 2.2 รูปแบบการช่วยเหลือปัญหาคนไร้บ้าน ประกอบไปด้วย ข้อมูลระบบการจัดการของภาครัฐและเอกชน ได้แก่ สิทธิสวัสดิการ นโยบายสาธารณสุข การให้บริการสุขภาพ การช่วยเหลือเสริมทักษะวิชาชีพเพื่อสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ การช่วยเหลือนี้ทำให้เป็นการฝึกงาน

อาชีพบำบัด ช่วยให้กลุ่มคนไร้บ้านผลิตเพลิน มีเพื่อน ใช้เวลาว่างที่เป็นประโยชน์ และมีรายได้ของตนเอง

3. การวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอผลการศึกษาด้วยการพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

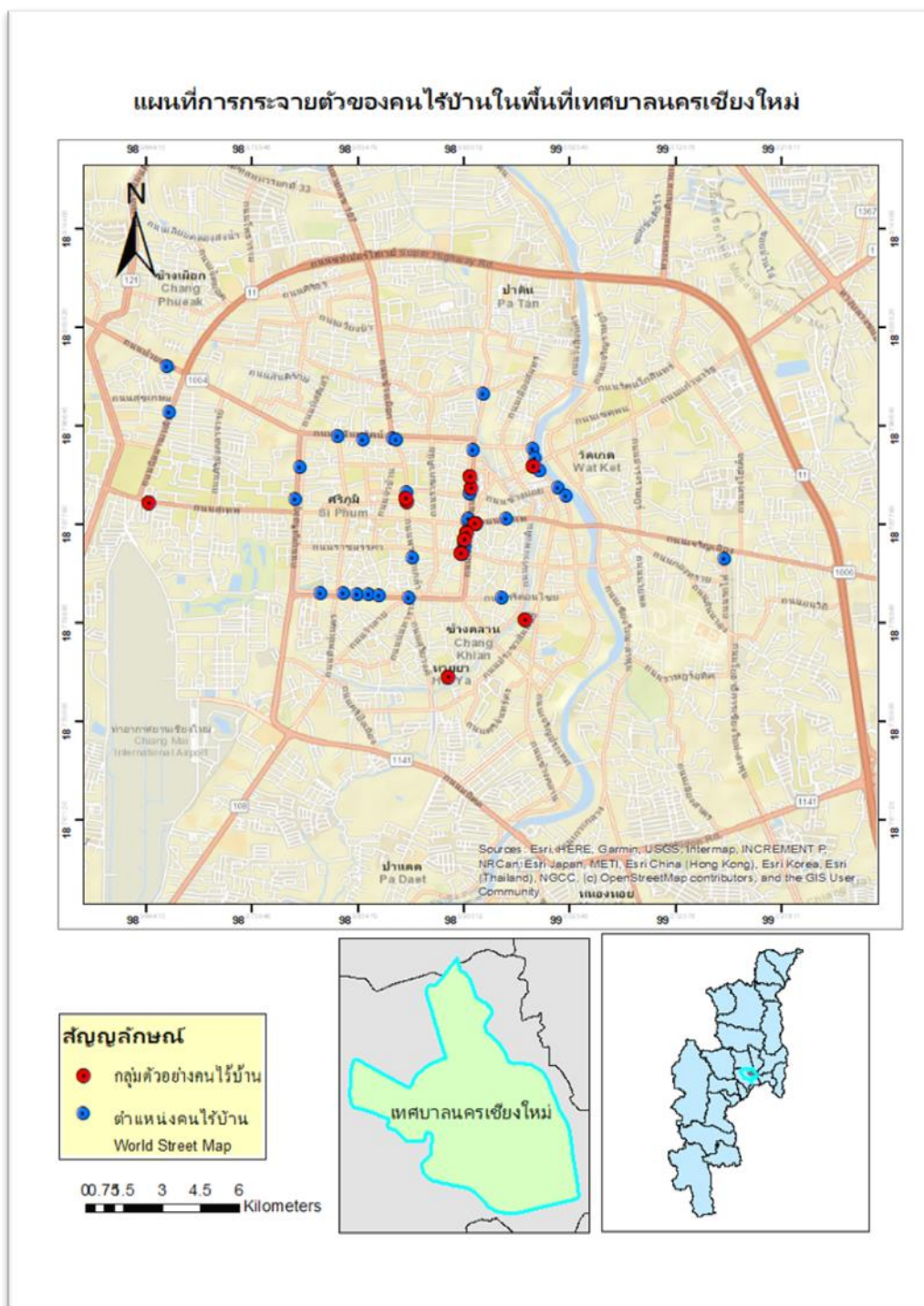
จากผลการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 วิถีชีวิตความเป็นอยู่และการกระจายตัวเชิงพื้นที่ของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไร้บ้าน พบว่าคนไร้บ้านเป็น เพศชายพบมากสุดในช่วงอายุระหว่าง 35-54 ปี คนไร้บ้านมีสถานภาพโสด เป็นคนไทยที่ว่างงาน กิจวัตรประจำวันจะเดินไปตามสถานที่ต่างๆ โดยไร้จุดหมายแต่จะกลับมาพักอาศัยหลับนอนที่เดิม จะใช้ห้องน้ำวัดและห้องน้ำปั๊มน้ำมันในการอาบน้ำแปรงฟัน ขจัดสิ่งสกปรก แต่บางคนที่ใช้น้ำในคูเมืองหรือคลอง ขึ้นอยู่กับความสะดวกของแต่ละคน คนไร้บ้านส่วนใหญ่จะเลือกสถานที่พักอาศัยที่ความสว่างและปลอดภัยต่อการโดนทำร้ายร่างกาย คนไร้บ้านจะมีความเครียดและปัญหาต่างๆส่วนใหญ่จะเลือกวิธีบรรเทาความทุกข์ด้วยการใช้สารเสพติด เช่น เหล้า บุหรี่ สำหรับการเข้าถึงสิทธิการช่วยเหลือที่ได้รับพบว่าคนไร้บ้าน ได้รับอาหารจากการหน่วยช่วยเหลือเคลื่อนที่มาช่วยเหลือ จะมีการตั้งจุด 3 จุดคือ บริเวณท่าแพ บริเวณสถานีขนส่งช้างเผือก บริเวณกาดหลวง

การกระจายตัวของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า คนไร้บ้านส่วนมากจะอาศัยอยู่บริเวณย่านท่าแพ

เพราะเป็นศูนย์กลางของการเข้าถึงสิทธิการช่วยเหลือของคนไร้บ้าน และกระจายตัวตามจุดต่างๆ ดังภาพที่ 1

การกระจายตัวของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงการกระจายของคนที่ไร้บ้านในพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัจจัยที่ทำให้กลายเป็นคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

พบว่าปัจจัยที่ทำให้กลายเป็นคนไร้บ้านคือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ แน่นอานว่าเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองรองจากกรุงเทพมหานคร มีการเติบโตของเศรษฐกิจทำให้ผู้คนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยและหาทำงาน ดังนั้นเมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 จึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังนั้นทำให้ผู้คนรับผลกระทบ ขาดแคลนรายได้และตกงานในที่สุด เห็นได้ชัดว่าส่วนใหญ่เป็นคนไร้บ้านหน้าใหม่

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการจัดการและแก้ไขปัญหาของคนไร้บ้าน พบว่าสามารถแบ่งเป็น 3 รูปแบบคือ

1. การช่วยเหลือและสนับสนุนของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ได้มีส่วนร่วมจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้าน จัดทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มสร้างอาชีพ การปลูกผักสวนครัว การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือกันยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือการเตรียมความพร้อมในการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงในอนาคต

2. การรวมกลุ่มกันของภาคประชาสังคมเครือข่ายคนไร้บ้านถึงรวมประชาชนที่ได้มีบทบาทสำคัญในเรื่องของการช่วยเหลือและมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาคนไร้บ้านให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมี “ความมั่นคงทางอาหาร” (food security) การจัดระบบการแบ่งปันอาหารของกลุ่มปันอิ่มจึงสร้างโมเดลตรงนี้ขึ้นมาหวังช่วยเหลือในระยะยาว

3. การจัดการตนเอง กลุ่มคนไร้บ้านสามารถสร้างอาชีพด้วยตนเอง โดยใช้ที่ศักยภาพของตนเองที่มีอยู่โดยมีการค้นหาตัวตนว่าความสามารถในเรื่องใด เพื่อความมุ่งมั่นและลงมือทำสามารถหารายได้จากสิ่งที่ชอบและถนัดเพื่อเป็นอาชีพในอนาคตได้

อภิปรายผลการวิจัย

ภาพรวมของการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่จำนวนหนึ่งพื้นเพเป็นคนเชียงใหม่แต่อาศัยอยู่ต่างอำเภอ และบางส่วนเป็นคนต่างจังหวัดที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยและหาทำงานและปักหลักตั้งถิ่นที่ในเมืองเชียงใหม่ บริเวณที่พบคนไร้บ้านเป็นจำนวนมาก คือ บริเวณย่านท่าแพ กิจกรรมประจำวันจะเดินไปตามสถานที่ที่ต้องการไปโดยไม่มีเป้าหมายปลายทาง แต่จะกลับมาพักอาศัยหลบนอนที่เดิมในเวลากลางคืนซึ่งอากาศเย็นสบาย เพราะรู้สึกคุ้นเคยและมีความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่อาศัย มีความรู้สึกผูกพัน อาจจะเป็นภาพจำของคนไร้บ้านว่าอาศัยบริเวณนั้นเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของคนประเภทเดียวกัน ตามแนวคิดของ Soja

(2000, อ้างใน เฒ่าไทย สีนอำพล, 2560) กล่าวว่า พื้นที่ (space) ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ที่สังเกตเห็นผลชัดเจนซึ่งรวบรวมเอาความรู้ทรัพยากร วัฒนธรรม ไปถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ ในสังคมตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งปรากฏเป็นลักษณะทางกายภาพในพื้นที่หรือนามธรรม ซึ่งเป็นซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพในพื้นที่ที่ได้ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมไม่ว่าในรูปแบบใดก็ตาม

การเข้าถึงสิทธิการช่วยเหลือของคนไร้บ้านนั้น ได้รับอาหารจากคนใจบุญนำมาแจก การช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ มีการตั้งจุด 3 จุดคือ บริเวณท่าแพ บริเวณสถานีขนส่งช้างเผือก บริเวณกาดหลวง ซึ่งถือเป็นสวัสดิการที่รัฐมอบให้ ดังที่ ปวย อึ้งภากรณ์ (2516) กล่าวว่า รัฐสวัสดิการ หมายถึง รัฐชาติหรือสังคมที่มีบทบาทความรับผิดชอบต่อชีวิตความเป็นอยู่ ของประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนในด้านการศึกษา สุขภาพอนามัยเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสังคม เป็นต้น คนไร้บ้านที่มีที่พักพิงมีโอกาสมากกว่าคนไร้บ้านที่สาธารณะในเรื่องของศักยภาพในการทำงานเพราะมีการจัดกิจกรรมสร้างทักษะความสามารถ ทักษะความรู้ การเข้าร่วมในสังคม การปรับตัวเพื่อให้สังคมยอมรับ นำความรู้ที่ได้รับนำไปต่อยอดในอนาคตได้ ส่วนคนไร้บ้านพื้นที่สาธารณะส่วนใหญ่มีอาชีพเก็บของเก่าขายทั้งคนไร้บ้านที่พิการทางร่างกายและสมประกอบก็จะทำเพราะรายได้ไม่ต้องมีศักยภาพหรือไม่ต้องมีความรู้ก็ได้ การปรับตัว การอยู่รอดในสังคมอาจจะดีกว่าคนไร้บ้านที่มีที่พักพิง ความพยายามในการช่วยเหลือคนไร้บ้านเป็นเป้าหมายที่ 10 ขององค์การสหประชาชาติ (2558) ที่ต้องการลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตามคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะอาจจะพบเจอคนจำนวนเยอะ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเข้ากับคนในสังคมนั้นได้ นิสัยส่วนตัวของคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะจะค่อนข้างเก็บตัวและไม่ค่อยคบหากับใคร มีการเข้าถึงได้ยากกว่าคนไร้บ้านที่อยู่ในศูนย์พักพิง คนไร้บ้านมักจะมีอารมณ์ความรู้สึกที่ไม่เหมือนกับคนทั่วไป จะมีความละทิ้งความรู้สึกอารมณ์ เฉยชา กับทุกสิ่งอย่างเหมือนใช้ชีวิตอยู่โดยไม่มีเป้าหมายของชีวิต ไม่สนใจสิ่งรอบข้าง รักความสันโดษ เปรียบเสมือนสังคมคู่ขนาน อยู่พื้นที่เดียวกันแต่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ปัจจัยที่ทำให้กลายมาเป็นคนไร้บ้านคือเรื่องของปัจจัยด้านเศรษฐกิจ Canadian Income Survey (2017) กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดปัญหาคนไร้บ้านมีดังนี้อาชีพไม่มั่นคง รายได้น้อย คนจำนวนมากกลายมาเป็นคนไร้บ้านเพราะการงานอาชีพที่ไม่มั่นคงและรายได้น้อย เมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจจึงไม่มีสิ่งใดมารองรับ จากสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ที่รุนแรงขึ้น ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ถอดถอย ตกงาน เลยต้องกลายมาเป็นคนเร่ร่อนใช้ชีวิตกินนอนในพื้นที่สาธารณะ เชื่อมโยงกับ

แนวคิดมาร์กซิสต์ (Marxism) ที่มองว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในอดีตที่ผ่านมา มีชนชั้นที่ถูกเอาเปรียบ ถูกสังคมชนชั้นสูง ชั้กลาง เขี่ยดหยาบ เอาไว้ดเอาเปรียบ สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคม เกิดความไม่ยุติธรรมทั้งรายได้ ความมั่งคั่ง อำนาจ เกียรติภูมิ เชื้อชาติ ศักดิ์ศรี กฎหมาย ศาสนา ศิลปะ วรรณกรรม ซึ่งแน่นอนว่าปัญหาคนไร้บ้านเกี่ยวข้องกับระบบโครงสร้างทางสังคม การช่วยเหลือของรัฐบาลที่ยังไม่ได้ดี คนมีอำนาจ ชนชั้นสูงกว่าย่อมได้เปรียบสะท้อนให้เห็นปัญหาหลาย ๆ ด้านในสังคมไทย แต่ละชนชั้นก็มักจะมีโอกาสที่แตกต่างกันออกไป ชนชั้นล่างต้องใช้ความพยายามมากกว่าคนชนชั้นกลางและชนชั้นสูงหลายเท่าจึงจะประสบความสำเร็จ ในขณะที่คนในสังคมมองว่าคนไร้บ้านทำให้ก่อปัญหาต่าง ๆ ในสังคมมากมาย มีทัศนคติที่มองคนไร้บ้านว่าเป็นคนไม่ดี เขี่ยดหยาบหรือดูถูก ไม่ให้โอกาสให้กับพวกเขา

การมีสิทธิเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ การบริการขั้นพื้นฐาน การถือกรรมสิทธิ์และใช้ประโยชน์เหนือที่ดิน รวมถึงลดความเสี่ยงของกลุ่มคนดังกล่าวในการเผชิญเหตุการณ์รุนแรงที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 1 ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่ (No Poverty) สร้างหลักประกันว่าทุกคน โดยเฉพาะคนยากจนและกลุ่มเปราะบางอย่างคนไร้บ้าน ผลการศึกษาในหลายประเทศได้ชี้ให้เห็นว่าคนไร้บ้านมีสาเหตุความเป็นมาจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การแก้ไขปัญหาเรื่องคนไร้บ้านจึงไม่ใช่แค่สร้างบ้านให้เขาอยู่เป็นอันเสร็จ แต่เป็นปัญหาทางสังคมที่ซ่อนอยู่ คนไร้บ้านถือเป็นกลุ่มคนที่ประสบภาวะยากลำบากในการใช้ชีวิตที่สุดกลุ่มหนึ่งของเมือง และพวกเขาก็เหมือนคนทั่วไป ที่ต้องการโอกาสและพื้นที่ในการใช้ชีวิตเช่นเดียวกับพวกเราทุกคนเพราะแม้จะไร้บ้าน แต่พวกเขาก็พร้อมทำงานเพื่อหาเงินหล่อเลี้ยงชีวิตสังคมจะเดินหน้าต่อไปอย่างแข็งแรงและยั่งยืน

การกลายมาเป็นคนไร้บ้านนั้นของแต่ละคนก็มีเหตุผลหรือปัจจัยที่ต่าง ๆ กันออกไปละเอียดโยงกัน เศรษฐกิจที่ตกต่ำหรือยาแ่กก็ส่งผลทำให้คนภายในครอบครัวปัญหาการใช้จ่าย เกิดปัญหาหนี้สิน เกิดการไม่เข้าใจซึ่งกันและกันภายในครอบครัว จนกระทั่งเกิดความเครียด ความกังวลทั้งสุขภาพกายและจิตใจจนเป็นสาเหตุที่ต้องทำให้ไม่อยากใช้ชีวิตอยู่กับสถานการณ์ที่พบเจอจนหนีปัญหาทำให้กลายมาเป็นคนเร่ร่อนไม่มีที่ไป แนวทางการจัดการและแก้ไขปัญหาของคนไร้บ้าน ควร มีหน่วยงานภาครัฐช่วยเหลือปัญหาคนไร้บ้าน โดยในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีอยู่หลายหน่วยงาน ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ได้มีส่วนร่วมจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้าน จังหวัดเชียงใหม่เพื่อมาช่วยในการตั้งหลักชีวิต พัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนไร้บ้าน โดยมีการจัดทำกิจกรรมต่างๆ

ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มสร้างอาชีพ การปลูกผักสวนครัว การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือกันยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือการเตรียมความพร้อมในการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงในอนาคต ทั้งนี้ยังมีภาคประชาสังคม จิตอาสา ถึงรวมประชาชนที่ได้มีบทบาทสำคัญในเรื่องของการช่วยเหลือและมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาคนไร้บ้านให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมี “ความมั่นคงทางอาหาร” (food security) การจัดระบบการแบ่งปันอาหารของกลุ่มปันอิ่มจึงสร้างโมเดลตรงนี้ขึ้นมาหวังช่วยเหลือในระยะยาว รวมถึงการจัดการตนเองโดยกลุ่มคนไร้บ้านสามารถสร้างอาชีพด้วยตนเอง โดยใช้ศักยภาพของตนเองที่มีอยู่โดยมีการค้นหาตัวตนว่ามีความสามารถในเรื่องใด เพื่อความมุ่งมั่นและลงมือทำสามารถหารายได้จากสิ่งที่ชอบและถนัดจึงกลายเป็นอาชีพต่อยอดในอนาคตได้

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่องวิถีชีวิตและสังคมคู่ขนาน “ปัญหาคนไร้บ้าน” ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ทำให้ค้นพบว่าคนไร้บ้านส่วนใหญ่เป็นบุคคลหน้าใหม่หรือแบบชั่วคราว มีสติและสภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง เป็นแรงงานที่มีฝีมือ โดยมีอายุอยู่ในช่วงในวัยกลางคน สาเหตุที่ทำให้บุคคลเหล่านี้ต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้านเพราะตกงาน ประสบปัญหาทางการเงิน ซึ่งถ้าหากเศรษฐกิจดีก็สามารถที่จะทำงานได้ตามปกติ คนส่วนใหญ่มองว่าคนไร้บ้าน คือ คนเร่ร่อน คนจรจัด ไร้ที่พึ่งหรือเป็นขอทาน และมักมองว่าเป็นบุคคลที่อันตราย ใช้ความรุนแรง มีปัญหาทางจิต ติดเหล้า ติดยาเสพติด ขี้เกียจ ไม่ยอมทำงาน เป็นภาพที่สังคมตีตราให้กับคนกลุ่มนี้ ซึ่งจากการศึกษานี้คนไร้บ้านจริง ๆ แล้ว ไม่ได้เป็นเหมือนที่สังคมภายนอกคิดเสมอไป แท้จริงแล้วปัญหาที่ทำให้มีจำนวนคนไร้บ้านเพิ่มขึ้น คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก คนไร้บ้านส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่บริเวณย่านศูนย์กลางธุรกิจ (Central Business District: CBD) และย่านตลาดการค้าของเมือง ได้แก่ ย่านท่าแพ ย่านประตูเชียงใหม่ ย่านช้างเผือก ย่านตลาดเมืองใหม่ ย่านกาตหลวง และในย่านเมืองเก่า การแก้ไขปัญหาคอนไร้บ้านควรมีความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทั้งในด้านที่อยู่อาศัยชั่วคราวและทักษะวิชาชีพเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพในสังคม อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าเมืองเชียงใหม่มีศูนย์ฟื้นฟูศักยภาพคนไร้บ้าน บ้านเต็มฝัน ที่รองรับคนไร้บ้านกว่า 60 คน แต่ก็ยังพบเห็นคนไร้บ้านตามพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ ตามชอกมุม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงยังมีความจำเป็นในการมีนโยบายการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ที่สะท้อนถึงรากปัญหาที่แท้จริงอันจะนำไปสู่การแก้ไขและช่วยเหลือคนไร้บ้านได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ความเปราะบางของคนไร้บ้านในเมือง จำเป็นต้องเพิ่มภูมิคุ้มกันให้กับคนไร้บ้าน การสร้างความสามารถในการจัดการตนเองได้ จะทำให้เกิดผลดีกับคนไร้บ้านในสังคมได้ ถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานเข้าไปช่วยเหลือในด้านปัจจัยสี่แบบต่อเนื่องและแบบชั่วคราวก็ตาม การระเบิดจากข้างในด้วยการค้นหาศักยภาพของคนไร้บ้าน ก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อส่งเสริมจุดแข็งดังกล่าวและสร้างความมั่นใจในตัวตนของคนไร้บ้านได้

เอกสารอ้างอิง

- ญาณิกา อักษรนำ. (2558). พลวัตรความหมายคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน. วิทยานิพนธ์, หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนาชาติ แสงประดับ ธรรมโชติ. (2553). มาร์กซิสม์กับการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทย. ประชาไท, สืบค้น 30 มิถุนายน 2564 จาก <https://prachatai.com/journal/2010/12/32447>
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2546). โลกของคนไร้บ้าน. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2558). นักบุญกับคนบาป และศีลธรรมบนท้องถนน: ชีวิตคนไร้บ้าน ในมะนิลา. ชุมทางอินโดจีน: เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปริทัศน์, 4, 7, 304–321.
- เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ. (2017). Sustainable Development Goals (SDGs) [ออนไลน์]. <http://164.115.22.73/r9health/wp-content/uploads/2017/07/9>. สืบค้น 29 มิถุนายน 2564.
- เผ่าไทย สีนอำพล. (2560) “พื้นที่และเวลา” ในการเข้าถึงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของนักศึกษาหญิงในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา.
- Soja, E. W. (1996). Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-imagined Places. Massachusetts: Blackwell Publishers Inc. ใน เผ่าไทย สีนอำพล 2560 “พื้นที่และเวลา” ใน การเข้าถึงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของนักศึกษาหญิงในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (น.4)
- Sustainable Development Goals. [ออนไลน์]. 2558, สืบค้น 29 มิถุนายน, จาก <https://www.sdgmove.com>.

Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development[ออนไลน์].

2561, สืบค้น 29 มิถุนายน 2564 จาก <https://sdgs.un.org/goals>